

Βαγγέλη Π. Λιάπη

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΣΙΝΑ



Ελευσίνα 2004



ΕΡΕΥΝΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Οικογένεια Καλομενίδη

(Γιάννης, Αλεξάνδρα, Θεόδωρος, Μαρία, Σοφία, Ευάγγελος)

✉ Στ. Τζαφέρη 12, 192 00 Ελευσίνα

☎ 210 5547 689 📞 694 5547 689

💻 kalomenidis@otenet.gr 🖨 teokalo@hol.gr

Ευγενική χορηγία :

Νίτσα Βασιλάκου-Κουμάτσου

Νίκος Α. Μαρούγκας

Μαίρη Μέκκα

Χρύσα Πατάλα

Ρίκα Ρούσου

Το έντυπο είναι μη εμπορεύσιμο

Συγγραφέας :

Βαγγέλης Π. Λιάπης
Αγροτική περιοχή Μαγούλας
196 00 Μαγούλα

☎ **210 5550 444**

Έργα του Βαγγέλη Π. Λιάπη

1. **ΕΛΕΥΣΙΝΑ** αρχαία εποχή έκδ. 1975 του ιδίου
2. **ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1941-1944** έκδ. 1975 του ιδίου
3. **ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ** α΄ έκδ. 1980 του ιδίου, β΄ έκδ. 1988 ΔΩΔΩΝΗ
4. **ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ** έκδ. 1985 ΔΩΔΩΝΗ
5. **Ο ΧΟΡΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΕΣ** έκδ. 1987 IFESTIA
6. **ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ ΖΑΚΟΝΙΑ** έκδ. 1988 ΔΩΔΩΝΗ
7. **ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ** (επιμέλεια) έκδ. 1989 Β΄ ΚΑΠΗ Ελευσίνας
8. **Η ΕΛΕΥΣΙΝΑ στα νεώτερα χρόνια** έκδ. 1993 του ιδίου
9. **ΔΗΜΗΤΡΑ** Θεατρικό έκδ. 1995 του ιδίου
10. **ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ** το παραμύθι στη Βορειοδυτική Αττική, έκδ. 1995 ΣΥΛΛΟΓΕΣ
11. **ΠΑΛΙΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ** έκδ. 1995 Α΄ ΚΑΠΗ Ελευσίνας
12. **ΕΛΕΥΣΙΝΑ στα νεώτερα χρόνια** (συμπληρωματικά στοιχεία 1997) έκδ. του ιδίου
13. **ΠΑΛΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ** έκδ. 1997 του ιδίου
14. **ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ** έκδ. 1997 του ιδίου
15. **ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΟΥ** έκδ. 1997 του ιδίου
16. **ΛΑΪΚΑ ΕΘΙΜΑ και ΔΟΞΑΣΙΕΣ στην ΕΛΕΥΣΙΝΑ** έκδ. 1998 Δήμος Ελευσίνας
17. **ΘΡΙΑΣΙΟ** έκδ. 1998 του ιδίου
18. **ΛΟΥΛΕΤ Ε ΒΑΣΙΛΙΚΟΪ** έκδ. 1999 Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης (UNESCO-B)
19. **ΜΑΓΟΥΛΑ** έκδ. 1999 Δήμος Μαγούλας
20. **ΕΛΕΥΣΙΝΙΑΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ** ανακοίνωση Η΄ Συμποσίου
21. **ΑΝΤΙΓΟΝΗ Η αντάρτισσα των ιδεών** έκδ. 1999 του ιδίου
22. **ΤΟ ΧΡΕΟΣ** έκδ. 2000 του ιδίου
23. **ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ** έκδ. 2000 UNESKO-B
24. **ΤΑΒΕΡΝΕΣ** έκδ. 2000 του ιδίου
25. **ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ** έκδ. 2000 του ιδίου
26. **ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1940 - 1944**, Τεύχος δεύτερο, έκδ. 2001 του ιδίου
27. **ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ**, έκδ. 2002 του ιδίου
28. **ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ**, έκδ. 2002 Βιβλιοθήκη Δήμου Ελευσίνας
29. **ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΧΑΤΖΗΣ**, έκδ. 2003 του ιδίου
30. **ΜΠΑΙΤΗ Άγγελος εξ ουρανού**, έκδ. 2003 Α΄ ΚΑΠΗ Ελευσίνας

Το έντυπο είναι μη εμπορεύσιμο

ISBN 960-8147-09-3

**Τον τόπο σου δεν τον γνωρίζεις γεωγραφικά .
Τίποτα δεν μπορείς να γνωρίσεις μ' αυτό τον
τρόπο.**

**Ο τόπος σου είναι γεμάτος τρυφερές πτυχές και
μεγαλείο.**

**Για να τον απολαύσεις χρειάζεται να εισχωρήσεις
μέσα του.**

**Μόνο τότε θα μάθεις τι αντιπροσωπεύει στο
σύνολο του.**

**Υπάρχουν θησαυροί κρυμμένοι, που δε μπορούν
να βγουν στην επιφάνεια αν δεν τους ψάξεις.**

**Σου ανήκει αναγνώριση μόνον όταν γράψεις αυτά
που έχεις να πεις.**

Θα βλαστήσουν αν τους βγάλεις προς τα έξω.

**Σου ανήκει μερίδιο αναγνώρισης μόνον όταν
γράψεις αυτά που έχεις να πεις.**



Η Ελευσίνα σα να φοβάται το θησαυρό της τον αγκαλιάζει προστατευτικά, Είναι η Έλεουσα, η Λαψίνα, η Ελευσίνα.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΣΙΝΑ

Μόνον όταν γνωρίσεις τον τόπο σου θα τον αγαπήσεις. Όταν μάθεις την ιστορία του, απ' όσα λέγονται και γράφτηκαν, αλλά κι απ' όσα μεταβλήθηκαν, κι από όσα καταστράφηκαν κι εξαφανίστηκαν.

Όσο αφορά τα ερείπια, κι αυτά που απόμειναν, πρέπει να τα γνωρίσεις από κοντά, να τα πιάσεις, να τα χαϊδέψεις, να τα κάνεις να σου μιλήσουν και να μάθεις πότε, από ποιόν και γιατί καταστράφηκαν.

Μόνον έτσι θα λες ότι γνωρίζεις τον τόπο σου. Το δικό σου τόπο. Αυτόν όπου γεννήθηκες. Όπου μεγάλωσες και ζεις.

Τούτες οι σκέψεις με οδήγησαν στο να σημειώσω όσα ακολουθούν. Επιθυμία μου είναι να ξέρουν οι σημερινοί, και πιο πολύ τα παιδιά, την Ελευσίνα και τον γύρω χώρο της.

Δημιούργησα μια φανταστική παρέα με κάπου δέκα παιδιά, κορίτσια και αγόρια κι έγινα γέρο οδηγός και "ξεναγός" στον ίδιο μας τον τόπο. Αρκετές φορές κάτι που είναι δικό μας, που το ζούμε και μεγαλώνουμε μαζί του, δεν το γνωρίζουμε όσο πρέπει. Έτσι δε μαθαίνουμε την ιστορία των παππούδων μας, του τόπου που μεγάλωσαν. Μ' άλλα λόγια δε γνωρίζουμε τον εαυτό μας, αφού εμείς

είμαστε μια χάντρα στο ίδιο κομπολόι. Οι χάντρες, μπρος και πίσω, είναι οι πρόγονοι και οι απόγονοί μας, περασμένες σε χρυσό σκοινί που είναι ο τόπος μας.

Μια ιστορική πηγή από πρώτο χέρι, σαν και τούτο το κείμενο, μας δίνει έγκυρες πληροφορίες και γεγονότα που κινδυνεύει να τα πάρει μαζί του ο χρόνος σε πλήρη εξαφάνιση. Περιέχει πραγματικά στοιχεία γι αυτό και είναι πολύτιμο ιστορικό υλικό για τους νέους μας, κυρίως, στους οποίους το αφιερώνω.



Είσοδος των μεγάλων προπυλαίων του ιερού χιλιάδες μύστες ανέβηκαν τούτες τις σκάλες "κεκαθαρμένοι τη καρδιά" για να κοινωνήσουν τα άχραντα μυστήρια του αιωνίου φωτός.

Η φανταστική πορεία ξεκίνησε από την είσοδο των αρχαιοτήτων. Ο φύλακας της εισόδου ζήτησε εισιτήρια. Καταφέραμε και μπήκαμε "δωρεάν". Θα πρέπει να μη ζητούν εισιτήρια εισόδου σ' όσους δηλώνουν Ελευσινιώτες τουλάχιστον για τους μαθητές. Γιατί τούτο τον ιερό χώρο νιώθουμε σα να τον κληρονομήσαμε από τους μακρινούς παπούδες μας. Εδώ έζησαν οι γονείς και οι παπούδες των παπούδων μας κι όλοι τους ένιωθαν μέσα τους μεγάλη περηφάνια που ήσαν Ελευσινιώτες.

Ετούτο θυμήθηκα και το ανακοίνωσα αμέσως στην ομάδα μας.

-Παιδιά, άλλη φορά θ' ασχοληθούμε με τα' αρχαία μας. Τώρα θα ανέβουμε στο λόφο και θα κάνουμε σταθμό στο εκκλησάκι της Παναγίτσας.

Τα παιδιά συμφώνησαν. Σε λίγο όλη η ομάδα βρισκόμαστε έξω από το μικρό εκκλησάκι της Παναγίτσας. Όλοι βλέπαμε με εξαιρετικό ενδιαφέρον το χώρο γύρω-γύρω. Σαν καλός οδηγός, άρχισα την ξενάγησή μου.

- Πριν από αρκετά χρόνια, η Ελευσίνα ήταν ένα μικρό χωριό κι οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, θέλετε να μάθετε πόσοι; 375 ήσαν όλοι κι όλοι. Τότε την έλεγαν "Λεψίνα" και τα σπίτια ήταν λίγα και φτωχικά. Όμως τούτο το μικρό χωριό, με τον καιρό, μεγάλωσε κι απλώθηκε ίσαμε το βουνό.

Ένα αγόρι είχε καρφώσει το βλέμμα του ανατολικά, εκεί που φαίνονταν σα σκιές τα σκαριά των καραβιών. Βρήκα την ευκαιρία να τους εξηγήσω.

- Βλέπουμε ανατολικά το Σκαραμαγκά και νότια τη θάλασσα που βρέχει την πόλη μας, γι αυτό και ονομάζεται Ελευσινιακός Κόλπος. Κάποτε ήταν μια πεντακάθαρη παραλία που τη χαιρόμαστε, παίζοντας στα κύματα και σην ακρογιαλιά της, τα καλοκαίρια.

- Παππού, έπαιξες κι εσύ τότε ;

- Βεβαίως, τη χάρηκα και την απόλαυσα σα πολυαγαπημένη. Ήταν το σπουδαιότερο ψαρολείβαδο της χώρας μας. Συντηρούσε τις Ελευσινιώτικες παράδικες οικογένειες και ήσαν ονομαστά τα ψάρια της. Για μας ήταν ο παράδεισός μας στο παιχνίδι μαζί της , ήταν η μεγάλη μας αγάπη

- Τώρα, δεν έχει ψάρια; Ρώτησε ένα κοριτσάκι.

- Τώρα, μικρή μου, τα πράγματα άλλαξαν. Οι βιομηχανίες και τα ακάθαρτα της Αθήνας την έκαναν "νεκρά θάλασσα".

Τα παιδιά παρατηρούσαν με προσοχή το τοπίο που απλωνόταν ως πέρα μακριά.

Κάποιος μικρός είπε θαρρετά.

- Βλέπω καράβια και γερανούς.

-Και εργοστάσια, συμπλήρωσε μια μικρούλα που φαινόταν αρκετά διαβασμένη.

-Ακριβώς. Μας έζωσαν ολόγυρα διάφορες βιομηχανίες. Τα απόβλητα που παράγουν τη λέρωσαν. Σα να μην έφτανε αυτό, δέχεται και τις ακαθαρσίες από τους βόθρους της Αθήνας. Έφυγαν όχι μόνο τα ψάρια, αλλά και οι διάφοροι θαλάσσιοι μικροοργανισμοί. Έφυγαν και οι ψαράδες που ζούσαν από τούτη τη θάλασσα.

Η διαβασμένη μικρή πετάχτηκε πάλι.

- Όλοι αυτοί οι οργανισμοί λέγονται "θαλάσσια πανίδα". Αν καταστραφεί αυτή, τότε νεκρώνεται και η θάλασσα.

- Μα επιτρέπεται να λερώνουμε τη θάλασσα; Απόρησε μια άλλη μαθήτριά. Έπρεπε να απαντήσω με ειλικρίνεια.

- Οπωσδήποτε όχι! Είναι σα να λερώνουμε τον εαυτό μας, και κάτι χειρότερο. Τα μεγάλα όμως συμφέροντα είναι πιο δυνατά από τις θάλασσες. Υπάρχουν μηχανήματα που καθαρίζουν τα απόβλητα και τα κάνουν ακίνδυνα για τους θαλάσσιους οργανισμούς, Λίγοι βιομήχανοι αποφασίζουν να δώσουν χρήματα για τέτοιες εγκαταστάσεις. Αυτό που λέμε: βιολογικός καθαρισμός.

- Τότε, γιατί δεν τους διώξατε; Είπε ένας χοντρούλης, που είχε αρχίσει να φουντώνει από θυμό για την καταστροφή του περιβάλλοντος.

Χαμογέλασα, πικρά.

-Δεν είναι τόσο εύκολο. Κάποιος κόσμος βρήκε δουλειά στις βιομηχανίες. Το εκμεταλλεύτηκαν οι βιομήχανοι και ζητούσαν να τους πούμε κι "ευχαριστώ", που ήρθαν εδώ και ύψωσαν τις καμινάδες τους ή εγκαταστήσανε τις αποχετεύσεις τους μπροστά στη θάλασσά μας. Μπορούσαμε να ζήσουμε και χωρίς αυτούς με το καθαρό περιβάλλον μας και την πεντακάθαρη θάλασσά μας που τραβούσε την Αθήνα χειμώνα καλοκαίρι.

-Κατάλαβα! Μουρμούρισε ο χοντρούλης. Δίνοντας τάχα δουλειά και μεροκάματο στον κόσμο κατάστρεφαν την υγεία των ανθρώπων και την ισορροπία του περιβάλλοντος!

-Πολύ καλά τα λες νεαρέ μου, παρατήρησα. Εσύ κάποια μέρα, μπορεί να γίνεις δικηγόρος, ή ακόμα και πολιτικός. Ποιος ξέρει. Μην ξεχάσεις τότε τα λόγια που λες τώρα! Γιατί, υπάρχουν δυνάμεις, παιδί μου, που επιβάλλουν να παρουσιαζόμαστε διαφορετικοί απ' ό,τι είμαστε. Μακάρι να είσαι ο ίδιος όταν μεγαλώσεις. Μόνον έτσι θα δει άσπρη μέρα η Ελευσίνα, από εσάς.

Ένας ψηλόλιγνος νεαρός με εισαγγελικό ύφος, ρώτησε.

- Γιατί τους αφήσατε, παππού ;

Καίριο ερώτημα, που απαιτούσε άμεση απάντηση. Θα μας θεωρήσουν ενόχους οι επόμενες γενιές; Σκέφτηκα. Ήταν επόμενο. Τι να απαντήσω στο παιδί; Ότι δε φταίμε εμείς αλλά η φτώχεια που έδερνε τότε τον κοσμάκη και λαχταρούσε να βρει ένα σίγουρο μεροκάματο; Να μιλήσω για την Πολιτεία που δεν εφάρμοζε νόμους που είχε αποφασίσει η ίδια; Για την εγκληματική αδιαφορία των βιομηχάνων ; Αλήθεια, τι να απαντούσα στο παιδί ; Κούνησα με φανερή αμηχανία το κεφάλι μου. Κάτι φαίνεται πως κατάλαβε. Δε συνέχισα. Σαν καλός οδηγός της ομάδας έπρεπε να συνεχίσω. Άφησα αναπάντητο το σοβαρότερο πρόβλημα της Ελευσίνας. Πιάστηκα απροετοίμαστος Άπλωσα το χέρι βορειοανατολικά και με το δάχτυλο έδειξα το αεροδρόμιο. Εκείνη τη στιγμή προσγειωνόταν ένα στρατιωτικό αεροπλάνο, που κέρδισε την προσοχή όλης της ομάδας. Περίμενα να χαθεί από τα μάτια μας για να συνεχίσω, παρακάμπτοντας τα σοβαρά σα διέξοδο αμηχανίας

-Εκεί είναι το στρατιωτικό αεροδρόμιο. Κάποτε ήταν κάμπος. Ονομαζόταν **Θριάσιο Πεδίο**. Η παραγωγή του ήταν δημητριακοί καρποί, κυρίως σιτάρι. Οι παππούδες μας, το έλεγαν "Ιερό Θριάσιο" εξ αιτίας της Θεάς Δήμητρας που, όπως πίστευαν, δίδαξε στους προγόνους μας την καλλιέργεια του σιταριού. Από εκείνη πήραν το όνομά τους και οι δημητριακοί καρποί.

-Έβγαζε πολύ σιτάρι τότε η Ελευσίνα, παππού;

Χαμογέλασα.

-Όλα τα χωριά εδώ γύρω, ζούσαν απ' αυτό τον κάμπο; Εσύ, παππού, τον θυμάσαι τον κάμπο;

Πόσα μου θύμισε τούτη η ερώτηση!

-Όχι μόνο τον κάμπο, μα και το τραγούδι, των θεριστάδων, που ευχαριστούσαν τη θεά Δήμητρα, που τους χάρισε τον καρπό του ανθρώπου : Το ψωμί. Το τραγούδι τους απλωνόταν στον αέρα κι εκείνος το έπαιρνε και το σεργιάνιζε σ' ολόκληρο το Θριάσιο πεδίο. Ήτανε τόσο όμορφα τότε! Όλα τραγουδούσαν και χαίρονταν. Το έχω γράψει σ' ένα βιβλιαράκι μου με τίτλο "Θριάσιο"

Ο πιο μικρός της παρέας, που δεν είχε μιλήσει μέχρι εκείνη τη στιγμή, ξέσπασε.

- Τότε γιατί δεν τον αφήνατε όπως ήταν; Να γεμίζει ο τόπος χρυσά στάρια και να έρχεστε εσείς να τραγουδάτε, και να είσαι κι εσύ ευτυχισμένος παππού; Να τον βρούμε κι εμείς όπως ήταν; Να τον χαιρόμαστε κι εμείς όπως εσείς;

-Γιατί; Επανέλαβα την ερώτηση του μικρού προσπαθώντας να κερδίσω χρόνο, μέχρι να βρω τον τρόπο να δώσω μια οποιαδήποτε απάντηση. Έστω, μια αληθοφανή δικαιολογία.

-Γιατί, ήρθαν *"χρόνια δύστυχα, χρόνια καταραμένα"*, όπως λέει και το δημοτικό μας τραγούδι : Στα 1937 επί δικτατορίας Μεταξά, έκαναν στρατιωτικό αεροδρόμιο το Ιερό θριάσιο. Ήταν η τελευταία χρονιά που γινόταν θερισμός. Αντί τραγούδι χαράς ανέβαινε στον κάμπο μοιρολόγι. Ο κόσμος, οργισμένος, που του παίρνανε τη γη του, κι από τόπο αναγέννησης της φύσης την κάνανε τόπο κατοικίας πολεμικών μηχανών, έριχνε ανάθεμα και κατάρα στο δικτάτορα. Κακό πράγμα η οργή, παιδιά μου, κι ακόμα χειρότερο οι κατάρες. Μα τότε ο κόσμος ήταν αγράμματος και δεν ήξερε να βάζει φρένο στους μεγάλους του θυμούς. Όλοι τους έκλαιγαν με μαύρο δάκρυ, και για το δικτάτορα έδιναν μαύρη ευχή "Πίσσα στα κόκαλα του!". Όμως δεν είναι ώρα να μιλήσουμε γι αυτό το θέμα. Εσείς να θυμάστε μονάχα ότι οι Ελευσινιώτες δεν θα χαλούσαν ποτέ από μόνοι τους τούτη την ιερή κληρονομιά!

Η Σοφία, η γαλανομάτα της παρέας φαινόταν έκπληκτη με όσα άκουγε

- Τόση αγάπη είχαν οι Ελευσινιώτες για τη γη ;

- Ιερή γη, Σοφία μου. Ιερή ! Τώρα μου θύμησες τον μπάρμπα Θανάση Κανάκη

-Τι έκανε αυτός ο μπαρμπα-Θανάσης; Ξαναρώτησε η Σοφία

- Μάζευε χώμα με τις χούφτες του και το έριχνε στο ταγάρι του. Τον ρώτησα τι το ήθελε το χώμα ; Μου απάντησε κλαίοντας : "Να το κρεμάσω στα εικονίσματα, παιδί μου. Έκλαιγε ο γέρος, έκλαιγα κι εγώ μαζί του !

-Πάντως εμένα μου φαίνεται πολύ παράξενο που κλαίγατε και μοιρολογούσατε, παππού, είπε ο αδελφός της Σοφίας, ο Γιώργος.

- Καθόλου παράξενο, Γιώργο μου. Είναι ιερό πράμα η γη. Η γη σου, το σπίτι σου, το χωράφι σου, το αμπέλι σου, τα ελαιόδενδρά σου, ο τάφος των προγόνων σου. Εσύ ο ίδιος. Η ταυτότητα σου το σχολείο σου η εκκλησία μας. Όλα.

Μετά από τούτη τη συζήτηση βρήκα την ευκαιρία να μιλήσω στα παιδιά για τη σημασία της γης στην αρχαιότητα και για τους θεούς της γης. Τους "χθόνιους", όπως τους έλεγαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας.

-Στα αρχαιότερα χρόνια, πριν οι θεοί ανέβουν ψηλά στον Όλυμπο οι άνθρωποι τους φανταζόντουσαν ότι κατοικούσαν κάτω, μέσα στη γη. Τους έλεγαν χθόνιους θεούς. Χθόνιος θα πει, αυτός που κατοικεί στη γη. Υπήρχαν λοιπόν και οι χθόνιοι, αυτοί δηλαδή, που κατοικούσαν κάτω (υπό=κάτω) από τη γη. Πίστευαν ότι θεϊκή τους δύναμη ήταν αυτή που έκανε τη γη να δίνει καρπούς ζωής σ' όλα τα ζωντανά πλάσματα και στον άνθρωπο. Η θεά Δήμητρα ήταν χθόνια θεά. Αρχαία. Ύστερα ανέβηκε στον Όλυμπο, στους ουρανούς, όπως θα λέγαμε σήμερα.

Αργότερα, όταν εξαπλώθηκε ο Χριστιανισμός, εδώ στην Ελευσίνα, οι κάτοικοι, παρότι ήταν ευσεβείς χριστιανοί, εξακολουθούσαν να πιστεύουν και στη θεά Δήμητρα.

Άναβαν το κερί ευλαβικά στην Παναγία, οι Ελευσινιώτισσες γυναίκες, αλλά μέσα τους είχαν και την "κυρά" Δήμητρα.

Τα παιδιά της ομάδας αντάλλαξαν μεταξύ τους ματιές, σα να μη πίστευαν αυτά που άκουγαν. Το κατάλαβα και συνέχισα.

-Δεν είναι παραμύθια, τούτα που ακούτε. Θυμάμαι τη γιαγιά μου, που έκανε το σταυρό της στην εικόνα της Παναγίας και την άκουγα που έλεγε : "βόηθα και συ κυρά Δήμητρα".

Το παράδειγμα, τους φάνηκε αστείο. Μου έκανε εντύπωση η ωριμότητά τους παρά το νεαρό της ηλικίας τους

-Έχω πολλά τέτοια να σας πω. Δε θα μας πάρει ο χρόνος, θα σας πω μόνο ένα, που το έζησα ο ίδιος.

-Μήπως είδες την "κυρα Δήμητρα" παππού; Ρώτησε η Σοφία πονηρά, θέλοντας να με πειράξει.

-Όχι βέβαια! Κάνε υπομονή και άκουσε να μάθεις.

Συνέχισα.

- Μετά την εκκλησία, οι πιστοί δεν πήγαιναν κατ' ευθείαν στο σπίτι τους. Περνούσαν και από εδώ και καθόντουσαν στα μάρμαρα. Ήμουν παλικαρόπουλο τότε, λίγο μεγαλύτερος από σας. Ερχόμουν λοιπόν κι εγώ τις Κυριακές εδώ. Θυμάμαι τον μπάμπια Γιάννη Πέππα. Ήταν σπουδαίος άνθρωπος. Είχε κάνει και Πρόεδρος της Κοινότητας. Μας φώναζε μια μέρα καθώς καθόταν κάτω εδώ στη σπηλιά του Πλούτωνα με άλλους και μας είπε : *"Το έχουμε σε κακό να μην ερχόμαστε εδώ, μετά την εκκλησία. Θεός εκεί, Θεός κι εδώ. Το ίδιο είναι. Στην εκκλησία μυρίζει λιβάνι. Εδώ, μυρίζει μωσκολίβανο"*.

Η Ελένη, που αν την έβλεπε κανένας Πάρις θα γινόταν καινούργιος, Τρωικός πόλεμος, άνοιξε διάπλατα τα μελιά μάτια της και παρατήρησε.

- Παππού, είναι σπουδαία τούτα που μας λες. Εγώ δε χορταίνω να σε ακούω. Πώς θα τα μάθουν τα παιδιά, όλα αυτά ;

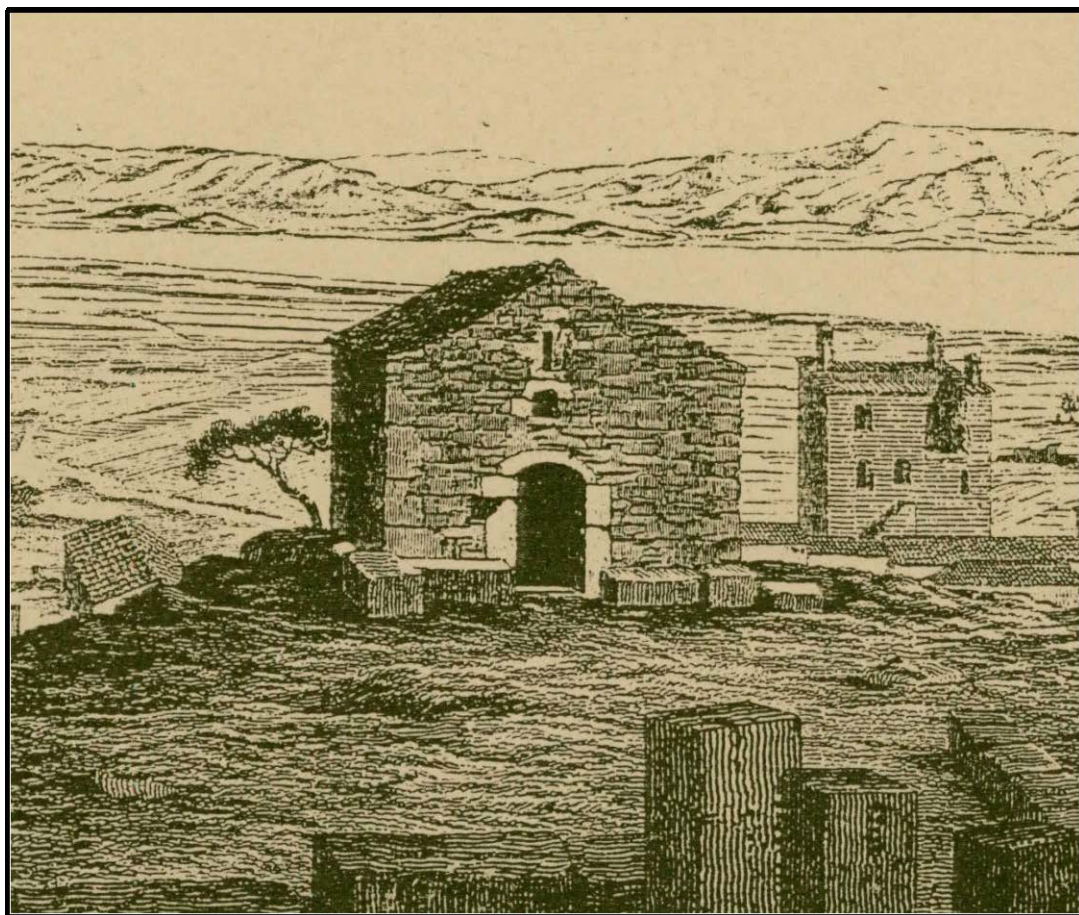
- Τα έχω γράψει, ήδη, Ελένη μου. Όσοι ενδιαφέρονται θα τα βρουν στα βιβλία μου, γιατί είδα ότι κανείς δεν τα σημείωνε. Φοβόμουν μη χαθούν. Τα είδα κι εγώ για σπουδαία, όπως λες, και τα σημείωσα. Γιατί, με τους αρχαίους Θεούς έληξε η αρχαία εποχή που ανέπτυξε τον κλασικό πολιτισμό που φώτισε την οικουμένη.

Ας δούμε τώρα προς τα βορινά. Όπως βλέπετε, η πόλη μας, κοντεύει να φτάσει στη Μαγούλα. Πρέπει να σας πω ότι, μέχρι το μεγάλο πόλεμο δεν ξεπερνούσε τη σιδηροδρομική γραμμή η πόλη. Από εκεί και πάνω ήταν γεωργική έκταση, αμπέλι και δάσος από αμυγδαλιές. Φανταστείτε όλη αυτή την έκταση κάτασπρη από λουλουδιασμένες αμυγδαλιές. Μεθούσες από το άρωμά τους ! Ήταν λοιπόν κάμπος όλο αυτό το μέρος της Ελευσίνας.

Ο κάμπος ονομαζόταν Ράριο πεδίο, προς τιμή του πατέρα του βασιλιά της Ελευσίνας Κελεού που τον έλεγαν Ραρ.

Οι αρχαίοι μας, αλλά και οι παππούδες μας, δεν άφηναν το Σαρανταπόταμο να χύνει τα νερά του στη θάλασσα. Είχαν κάνει αρδευτικά έργα κι όλο το νερό, κυρίως το χειμώνα, πότιζε όλη αυτή την έκταση. Έτσι είχε γίνει ένας παραδεισένιος τόπος. Το νερό, πέφτοντας στη γη, δεν πάει πιο κάτω από ογδόντα πόντους, έμενε λοιπόν και κρατούσε υγρό το χώμα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες κι έτσι αναπτυσσόταν η βλάστηση.

Εκείνο τον τόπο διάλεξε η θεά Δήμητρα και δίδαξε το βασιλόπουλο της Ελευσίνας, τον Τριπτόλεμο, πώς να καλλιεργεί στη γη το στάρι. Ήταν πραγματικός



Το εκκλησάκι της Παναγίτσας πάνω στον αρχαιολογικό λόφο, πρέπει να είναι πολύ παλιά απεικόνιση. Δείγμα αποτελεί η ερημιά των βουνών απέναντι και το οικοδόμημα δίπλα που πιθανότατα ήταν ο πύργος του Αγά του χωριού.

παράδεισος.

Έχουμε λοιπόν το ανατολικό κομμάτι του κάμπου, που το λέμε Θριάσιο και το δυτικό που το λέμε Ράριο.

Τα παιδιά παρότι ήταν ενθουσιασμένα με την ξενάγηση, είχαν αρχίσει να κουράζονται από την ορθοστασία. Το κατάλαβα και πρότεινα.

-Ας καθίσουμε τώρα, εδώ, μπροστά στο εκκλησάκι της Παναγίτσας να σας πω και λίγα, από τη νεότερη ιστορία της πόλης μας. Θα σας πω μια χρονολογία και να

τη θυμόσαστε. Είναι το 1882. Πριν από τούτη τη χρονολογία, εδώ, όπως βλέπουμε τώρα, τον αρχαιολογικό χώρο, τον κατοικούσαν. Υπήρχαν σπίτια, ήταν χωριό. Το έλεγαν Λεψίνα. Απάνω στα παλιά ερείπια έχτισαν τις καλύβες τους. Είχαν έλθει από το βορρά. Η ζωή τους εκεί ήταν κόλαση, τα μάζεψαν, όσοι μπορούσαν, έκαναν το σταυρό τους και ξεκίνησαν για καλύτερη τύχη. Μερικοί απ' αυτούς έφτασαν ως εδώ. Είδαν γύρω τους ερημιά. Κούρνιασαν εδώ, έχτισαν καλύβες, έβαλαν από κάτω το κεφάλι τους και δόξαζαν το Θεό.

- Ποιο Θεό ; Είχαν δικό τους Θεό ;

- Δεν είχαν διαφορετικό Θεό από εμάς. Ήταν Χριστιανοί όπως εμείς. Μιλούσαν μόνο διαφορετική γλώσσα. Αρβανίτικα και ελληνικά.

Είδαν τον έρημο κάμπο, έσκαψαν, όργωσαν, καλλιέργησαν και η γη τους έδωσε καρπούς.

-Πες μας περισσότερα γι αυτούς. Πώς ζούσαν στα μέρη τους; Γιατί διάλεξαν αυτό τον τόπο για να έρθουν να μείνουν; Ρώτησε ο Γιώργος

-Ας μη πούμε περισσότερα γι αυτούς, δεν μας παίρνει ο χρόνος αν και πρόκειται για κάτι που πρέπει να το γνωρίσουμε. Κάποτε μπορεί να κάνουμε κουβέντα και γι' αυτούς, γιατί είναι οι παππούδες μας. Θα ήθελα να σταθούμε λίγο στη χρονολογία 1882.

-Τι έγινε τότε; Ρώτησε η Ελένη.

-Μέχρι τότε κατοικούσαν εδώ μέσα, στον αρχαιολογικό χώρο, που βλέπετε τώρα. Τότε το κράτος μας θέλησε να κάνει ανασκαφές, ν' αποκαλύψει το θησαυρό που βρισκόταν κάτω από τα χώματα εκατοντάδες χρόνια. Για το σκοπό αυτό, χρειάστηκε να φύγουν οι καλύβες.

-Ξεσπιτώθηκαν οι άνθρωποι; Ρώτησε λυπημένα η Σοφία.

-Τους αποζημίωσαν. Με τα χρήματα που πήραν, αγόρασαν γη έξω από τούτο το χώρο κι έχτισαν το σπιτάκι τους. Δεν πήγαν μακριά. Εδώ, γύρω-γύρω. Να φανταστείτε μια γειτονιά, εδώ πιο κάτω στην είσοδο, μια στη σημερινή οδό Νικολαΐδου και η γειτονιά των ψαράδων στην παραλία. Αυτή ήταν η Ελευσίνα στα 1882.

- Σας το είπα προηγουμένως. Δεν ήταν πολλοί. Πόσους κατοίκους είχε τότε το χωριό ;

Βρήκα ένα έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών με χρονολογία 25 Σεπτεμβρίου 1875 που γράφει ότι ήσαν 375 όλοι κι όλοι, μαζί με τους ψαράδες.

- Δεν μπορώ να το καταλάβω, παππού : Μια χούφτα άνθρωποι και γίναμε χιλιάδες ;

- Είναι σωστή η παρατήρησή σου. Γι αυτό θα σας πω μερικά πράγματα ακόμα για να καταλάβετε πώς η Ελευσίνα έγινε τόσο μεγάλη πόλη.

- Εγώ ξέρω! Πετάχτηκε ο Γιώργος. Αιτία είναι τα εργοστάσια!

-Έχεις δίκιο, αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά. Στις αρχές του 1900 λειτουργούσαν εδώ κάποια εργοστάσια : Πέντε που κατεργάζονταν το ρετσίνο, ένα που έκανε σαπούνι και το άλλο κρασιά, ετοιμαζόταν δε και το εργοστάσιο τσιμέντου. Όλα αυτά απαιτούσαν κόσμο, δεν έφταναν οι ντόπιοι βέβαια. Έφτασαν λοιπόν από αλλού κι εγκαταστάθηκαν εδώ.

Το 1900 στην Ελευσίνα έμεναν 2000 κάτοικοι. Αυτό, όπως καταλαβαίνετε δεν έγινε με την αύξηση των γεννήσεων αλλά με την είσοδο στην πόλη αρκετών νέων κατοίκων. Στα 1919 - 1920, ήρθαν στην Ελευσίνα πρόσφυγες από τα Δωδεκάνησα, που έφευγαν εξαιτίας της Ιταλικής κατοχής, που τους πίεζε να γίνουν καθολικοί.

Ήρθαν πολλοί και βρήκαν εύκολα δουλειά. Στερέωσαν, έφτιαξαν τσίγκινες παράγκες, πρόκοψαν και εδώ πιο κάτω ήταν η συνοικία τους : τα Συμιακά.

Ο μικρός της παρέας πετάχτηκε πάλι.

-Εμένα η καταγωγή μου είναι από τη Μικρά Ασία. Ήρθαν εδώ οι παππούδες μου με την καταστροφή της Σμύρνης.

- Σωστά. Ήρθαν πολλοί Έλληνες από την Μικρά Ασία με την καταστροφή. Υπολογίζουμε ότι στην Ελευσίνα εγκαταστάθηκαν γύρω στους 1.500. Έτσι μέσα σε λιγότερα από είκοσι χρόνια έχουμε διπλασιασμό του πληθυσμού.

-Πο πο κόσμος! Έκανε έκπληκτος ο Γιώργος. Όμως έπρεπε να συνεχίσω.

-Το μεγάλο κύμα των μεταναστών σημειώθηκε στα μεταπολεμικά χρόνια.

Είχε καταστραφεί η χώρα με τον πόλεμο. Η βιομηχανία βάλθηκε να θεραπεύσει τις πληγές της με οικονομική βοήθεια που ήλθε από το εξωτερικό. Εκτός από αυτό, άνοιξαν νέες βιομηχανίες στην περιοχή μας. Καταλαβαίνετε λοιπόν τι κόσμο απαιτούσαν για να λειτουργήσουν.

Τα παιδιά άκουγαν εντυπωσιασμένα. Έδειξα με το χέρι την ακτίνα όπου απλώνεται η σύγχρονη Ελευσίνα.

-Δείτε γύρω σας το τεράστιο ξάπλωμα της πόλης. Ανατολικά το εργοστάσιο της Χαλυβουργικής. Βορινά, εκτείνεται η Ελευσίνα και πέρα από την Εθνική οδό Αθηνών - Κορίνθου. Δυτικότερα, στην περιοχή του νεκροταφείου, που πνίγηκε από κατοικίες. Πιο πέρα βλέπουμε συγκρότημα εργατικών κατοικιών και ακόμα πιο πέρα το πυροτεχνουργείο Μποδοσάκη και ο φοβερός βιομηχανικός όγκος της ΠΕΤΡΟΛΑ.

Πρέπει ακόμα να σας πω ότι όλος αυτός ο κόσμος που εργάζεται στην Ελευσίνα είναι αδύνατο να στεγαστεί εδώ, παρά το τεράστιο οικοδομικό ξάπλωμα. Μεγάλος αριθμός εργαζόμενων έρχεται καθημερινά από τη γύρω περιοχή με μεταφορικά μέσα. Τα εργοστάσια και οι επιχειρήσεις διαθέτουν δικά τους πούλμαν, που μεταφέρουν το προσωπικό τους από τον τόπο κατοικίας τους και τους επιστρέφουν.

Λένε λοιπόν ότι η Ελευσίνα έχει 50.000 την ημέρα και 25.000 τη νύχτα.

Η τελευταία απογραφή του πληθυσμού της Ελευσίνας έδειξε ότι ο πληθυσμός είναι 25.000 κατοίκους περίπου.

- Δηλαδή η Ελευσίνα δεν κατοικείται από Ελευσινιώτες;

- Με πρώτη ματιά ναι. Πρέπει όμως να καταλάβουμε και να συμφωνήσουμε, προηγουμένως, τι θα πει Ελευσινιώτης.

-Αυτός που γεννήθηκε εδώ! Πετάχτηκε η Σοφία

-Κι αυτός που ήλθε από αλλού, πριν πολλά χρόνια και έφτιαξε εδώ το σπίτι του! Είπε ο Γιώργος.

-Κι αυτός που έχει μεταφέρει εδώ τα πολιτικά του δικαιώματα ; Ρώτησε η Ελένη, που φαινόταν ενημερωμένη, μιας και πρόσφατα βρισκόμασταν σε προεκλογική περίοδο.

Είδα ότι έχω να κάνω με ενημερωμένα παιδιά, και πρόσθεσα κι εγώ τις δικές μου σκέψεις σε εκείνες των παιδιών.

-Κι εκείνος που τα παιδιά του γεννήθηκαν εδώ; Αυτός που στερήωσε εδώ τη δουλειά του ; Αυτός που έθαψε εδώ τους γονείς του ; Όλοι αυτοί, παιδιά, με τον καιρό έγιναν και αισθάνονται Ελευσινιώτες. Ενδιαφέρονται για τον τόπο. Παίρνουν μέρος στα ζητήματα του τόπου. Άλλο λοιπόν μόνιμος κάτοικος κι άλλο ο τόπος καταγωγής του.

Ο Γιώργος παρατήρησε

-Η καταγωγή των ανθρώπων δεν παίζει κανένα ρόλο τελικά;

- Τώρα μου δίνετε την ευκαιρία να σας πω ότι εκτός από τους Ελευσινιώτες από παππούδες, η καταγωγή των σημερινών Ελευσινίων είναι απ' όλη την Ελλάδα. Τους δέχτηκε και τους προστάτησε η Ελευσίνα σαν στοργική εργατομάνα. Βρήκαν εδώ την προστασία, που τους στερούσε ο τόπος τους για διάφορους λόγους. Εδώ , όπως είπαμε, έχουν εγκατασταθεί μόνιμα : Δωδεκανήσιοι, Ηπειρώτες, Θεσσαλοί, Κερκυραίοι, Κρητικοί, Πελοποννήσιοι, Πόντιοι, Σουλιώτες, Χιώτες, εκτός από τους Μικρασιάτες.

-Όλοι αυτοί είναι Ελευσίνιοι; Ρώτησε η Σοφία

- Με την έννοια που είπαμε προηγουμένως, είναι Ελευσινιώτες. Έχουν βέβαια όλο το δικαίωμα να διατηρούν δεσμούς με τον τόπο της καταγωγής τους, να τηρούν τα έθιμα και τις πατροπαράδοτες συνήθειες του τόπου τους. Σ' αυτό βοηθάει και η δημιουργία τοπικών συλλόγων που έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν εδώ στην Ελευσίνα Σκοπός τους είναι η προβολή των παραδοσιακών τους στοιχείων για να διατηρείται η πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου.

- Πώς μπόρεσε και στεγάστηκε όλος αυτός ο κόσμος ; Έφεραν χρήματα από τον τόπο τους ; Ρώτησε ο χοντρούλης.

- Καλή ερώτηση. Αν ήσουν δημοσιογράφος, θα χρησιμοποιούσες τον όρο "οικιστικό πρόβλημα" Ακούστε με λοιπόν :

- Ήλθαν εδώ να βρουν εργασία που δεν έβρισκαν στον τόπο τους. Όταν έπιασαν δουλειά, βολεύτηκαν κάπου με ενοίκιο. Ήταν τότε της μόδας τα "οικόπεδα" με δόσεις : Έκοβε δηλαδή σε κομμάτια ένα κτήμα του ο κτηματίας, ένα χωράφι, και το πουλούσε με πολύ μικρές δόσεις, κατά μήνα. Έκοβε κι ο εργαζόμενος κάτι από το μισθό του και πλήρωνε τη δόση.

-Κόψε ο ένας, κόψε ο άλλος βρέθηκαν όλοι με οικόπεδα, είπε η Σοφία.

-Ακριβώς. Αλλά έγινε και κάτι άλλο. Ξεφύτρωσαν μάνδρες οικοδομών. Πουλούσαν κι αυτοί με δόσεις. Έμενε το χτίσιμο. Παρουσιάστηκαν κάτι αετονύχηδες σαν εργολάβοι. Αναλάμβαναν το χτίσιμο "με το κλειδί στο χέρι", όπως έλεγαν. Όσο για τα λεφτά, πληρώνονταν με δόσεις. Η άδεια της οικοδομής στοιχίζε πολλά χρήματα αλλά το θέμα το έλυναν, λαδώνοντας με λίγα χρήματα κάποιους υπαλλήλους, αλλά έχτιζαν χωρίς άδεια.

-Άδειες με λαδιές! Χτίσιμο χωρίς άδεια Κοροΐδεψε ο μικρούλης που είχε πάρει θάρρος και κάθε τόσο πετούσε και κάποια χαριτωμένη σπόντα.

- Κάπως έτσι γινότανε, κι η οικοδομή έμπαινε μπροστά. Ο εργαζόμενος τα έβαζε κάτω, τα μετρούσε, έκοβε από τα καθημερινά του, υπολόγιζε και το ενοίκιο που πλήρωνε και αποφάσιζε να κάνει δικό του σπίτι. Να βάλει από κάτω το κεφάλι του και της οικογένειάς του.

-Τι σου κάνει το λάδι, μα είχαν και ανάγκη να στεγαστούν. Ξανάπε ο μικρός.

-Με το λάδι άπλωσε σα λαδιά παντού το αυθαίρετο. Τη μια μέρα έβλεπες ένα οικόπεδο και την επόμενη έβλεπες εκεί ένα σπιτάκι, που δεν έλλειπαν τα κουρτινάκια από τα τζάμια και γλάστρες με λουλούδια στην αυλή. Η χωροφυλακή δε μπορούσε να αντιμετωπίσει το κύμα της οικοδομικής αυθαιρεσίας. Ήταν και το λάδωμα από κοντά.

-Κι οι αστυνόμοι λαδάδες! Πάει, χάλασε ο κόσμος! Έκανε ο μικρός με ύφος ιεροκήρυκα.

Γέλασα κι εγώ μαζί του. Ωστόσο ένιωθα την ανάγκη να ολοκληρώσω τη σκέψη μου.

- Ήταν δύσκολο να φτάνει το συνεργείο να κατεδαφίσει ένα αυθαίρετο, όπου κατοικούσαν μέσα άνθρωποι. Έτσι, σιγά-σιγά, έγινε τούτο το τεράστιο άπλωμα που βλέπετε γύρω σας.

Κάπου εδώ ένιωσα την ανάγκη για ένα διάλειμμα. Τα πόδια μου είχαν αρχίσει να μην με βαστούν και το στόμα μου είχε στεγνώσει από την αδιάκοπη ξενάγηση. Χαλάλι όμως. Το άξιζαν τα παιδιά. Μπήκαμε στο εκκλησάκι κι ανάψαμε από ένα κερί.

- Τούτο το εκκλησάκι γιορτάζει στα εισόδια της Θεοτόκου. Παλιότερα ερχόταν πολύς κόσμος εδώ.

Σήμερα, στη γιορτή, επιτρέπεται δωρεάν η είσοδος.

Να πούμε μόνον ότι, αυτό το μικρό εκκλησάκι διάλεξε ο ποιητής μας Άγγελος Σικελιανός για να κάνει το γάμο του. Είχα την τύχη να τον γνωρίσω. Με αγαπούσε. Κάποτε θα σας πω περισσότερα γι αυτόν

Το ρολόι της πόλης κοντά μας χτύπησε δέκα φορές.

- Παππού ξέρεις τίποτα για το ρολόι :

Τι ερώτηση κι αυτή; Πάνω που έλεγα πως τελείωσε η ξενάγηση του πρώτου σταθμού ήρθε τούτη η ερώτηση να παρατείνει την παραμονή μας. Πώς να προσπεράσεις το ρολόι χωρίς να πεις κάτι; Κουβαλάει ολόκληρη ιστορία και τούτο το κειμήλιο της πόλης μας.

- Πολλά, ή καλύτερα, όλα. Παραλίγο να ξεχάσω να σας μιλήσω για το ρολόι. Μας παρέσυραν τα προηγούμενα.

Θα το πιάσουμε κι αυτό από την αρχή : Παλιά, από το 1900, λειτουργούσε εδώ, ένας πολιτιστικός σύλλογος "Ο ΚΕΛΕΟΣ" από νέους του χωριού. Είχαν δεντροφυτέψει με πευκάκια τούτο το λόφο και νοικοκύρευαν το χωριό. Καταπιάστηκαν και στο να φτιάξουν ρολόι.

Είναι μια ωραία ιστορία. Την έχω γράψει σ' ένα βιβλίο μου με τίτλο : "Ελευσίνα στα νεότερα χρόνια". Εκεί θα διαβάσετε όλες τις λεπτομέρειες.

Να πούμε λοιπόν ότι άρχισε να λειτουργεί στα 1926, ότι κινείται με τη βαρύτητα, ότι έχει τρεις καμπάνες που χτυπούν κάθε τέταρτο και τις ώρες και ότι θεωρείται από τα σπάνια μηχανήματα. Το μηχανήμα είναι δώρο μιας οργάνωσης



Το ρολόι της Ελευσίνας έγινε πλέον σύμβολο.

Ελλήνων από την Αμερική, των ΑΧΕΠΑΝΣ.

Αγαπήθηκε πολύ το ρολόι. Με αυτό ορίζαμε τα ραντεβού ακρίβειας, και συναντούσαμε κρυφά τις όμορφες κοπέλες μας. Τώρα ήλθε στο μυαλό μου κι ένα άλλο ραντεβού απόλυτης ακρίβειας :

Στην κατοχή, τότε με τους Γερμανούς, αρκετοί από μας κάναμε αντίσταση. Δηλαδή είμαστε παράνομοι για τους Γερμανούς. Είναι μια ιστορία που πρέπει να την μάθετε κάποτε. Στις συναντήσεις μας έπρεπε να μην περιμένε ο ένας τον άλλο γιατί υπήρχε κίνδυνος. Ορίζαμε λοιπόν τα ραντεβού μας με το χτύπημα της καμπάνας του ρολογιού. Με το δευτερόλεπτο δηλαδή.

Στην κατοχή τοποθέτησαν μια σειρήνα συναγερμού στη στέγη του. Τρέχαμε στα καταφύγια με τα ουρλιαχτά της για

να προστατευτούμε από τους βομβαρδισμούς.

- Έπεσαν βόμβες και μέσα στην πόλη ; Σκοτώθηκαν άνθρωποι ;

- Αρκετοί. Και πολλές καταστροφές σε ακίνητα. Εδώ έγινε το εξής παράδοξο : Πριν μπουν στην Ελλάδα οι Γερμανοί έκαναν αεροπορικές επιθέσεις σε στρατιωτικούς στόχους, αεροδρόμια, λιμάνια κλπ. Το ίδιο έκαναν και οι σύμμαχοι όταν κατέκτησαν την Ελλάδα οι Γερμανοί. Εμείς στην Ελευσίνα, που βρισκόμαστε

στο κέντρο μεταξύ αεροδρομίου και λιμανιού παίρναμε το μερίδιό μας από τις βόμβες που ξεστόχευαν.

Είχαμε αρκετούς βομβαρδισμούς. Θυμάμαι αυτόν που στις 6 Δεκεμβρίου 1943 έπεσαν βόμβες στο κέντρο της πόλης και είχαμε αρκετούς νεκρούς και τραυματίες.

Τρέχαμε να τους περιμαζέψουμε χρησιμοποιώντας πόρτες σπιτιών αντί για φορεία.

Από τον πόλεμο βγήκε τραυματισμένο και το ρολόι.

Βλήματα χτύπησαν τις καμπάνες του, ευτυχώς δεν έπαθε τίποτα το μηχανήμα.

Το ρολόι ας μην παρουσιάζει σήμερα πρακτικό ενδιαφέρον, έχει μπει στη ζωή μας, είναι κομμάτι της πόλης μας κι έχει γράψει την ιστορία του μέχρι σήμερα. Χαιρετίζει τον γύρω χώρο, κυματίζοντας το ελληνικό μας εθνικό σύμβολο, τη σημαία μας.

Αφήσαμε το εκκλησάκι ανηφορίζοντας δυτικά. Σε μικρή απόσταση βρίσκεται η δεξαμενή του Δήμου, που διοχέτευε το νερό στην πόλη.

Σκόπευα να κάνουμε σταθμό πιο πέρα δυτικά, στο εκκλησάκι του αγίου Νικολάου. Κάποιος όμως ρώτησε :

- Τι είναι τούτο ; Δε φαίνεται αρχαίο. Γιατί το έφτιαξαν εδώ ;



Η Ρωμαϊκή γέφυρα απ' όπου περνούσε ο Ελευσινιακός Κηφισός και από πάνω η Ιερά Οδός.

Με την ερώτησή του, σκέφτηκα ότι θα ήταν καλό να πω στα παιδιά για το ιστορικό της ύδρευσης της Ελευσίνας, ένα αρκετά ενδιαφέρον κεφάλαιο της νεότερης ιστορίας της.

- Κάθισε, παππού, είσαι κουρασμένος. Καθιστός τα λες καλύτερα.

Καθίσαμε στο χορτάρι. Κίτρινα λουλουδάκια και μαργαρίτες, προάγγελοι της άνοιξης, προκαλούσαν τις μέλισσες σε συνεχή ανησυχία, με το απαλό τους βουητό.

- Και σχετικά με το πόσιμο νερό πρέπει να σας τα πω από την αρχή, για να έχετε ολοκληρωμένη αντίληψη. Θέλω από σας, για το καθετί που αφορά τον τόπο μας, να το γνωρίζετε σωστά και σ' όλες του τις λεπτομέρειες. Το πόσιμο νερό είναι μια από τις βασικότερες ανάγκες του ανθρώπου.

Παλιότερα, προμηθευόμαστε το νερό από το "καλό πηγάδι". Υπάρχει σήμερα. Βρίσκεται στην είσοδο της Ελευσίνας όπως ερχόμαστε από την Αθήνα, στο σημείο ακριβώς που περνάει από πάνω η Εθνική οδός Αθηνών-Κορίνθου.

Δίπλα εκεί θα δείτε και μια παλιά γέφυρα. Από κάτω περνούσε το ποτάμι. Το έλεγαν : "Ελευσινιακός Κηφισός". Είναι ο σημερινός Σαρανταπόταμος. Τότε περνούσε από εκεί. Πάνω από τη γέφυρα περνούσε η Ιερά Οδός. Κάποτε πρέπει να μιλήσουμε για την Ιερά οδό. Τι ωραία θα ήταν αν την περπατούσαμε, όπως τότε, που ερχόντουσαν οι πιστοί από την Αθήνα, περπατώντας και ψέλλοντας ύμνους προς τη θεά Δήμητρα, για να' ρθουν στο ιερό της Ελευσίνας να κοινωνήσουν τα άχραντα μυστήριά της.

Τη γέφυρα την έφτιαξαν οι Ρωμαίοι, τότε που είχαν κατακτήσει την Ελλάδα.

Οι Ρωμαίοι αγάπησαν πολύ το ιερό της Ελευσίνας. Είναι αυτοί που το ανακαίνισαν και του έδωσαν σπάνια λαμπρότητα.

Ας έρθουμε λοιπόν στο θέμα μας.

- Μου αρέσει πολύ, παππού, που κάνεις κάθε τόσο τέτοιες αναφορές.

- Και σε μένα αρέσει πολύ που με ρωτάτε κάθε τόσο. Μου δίνετε να καταλάβω ότι σας ενδιαφέρουν αυτά που σας λέω, και περισσότερο, ότι κάτι δεν το ανέπτυξα όσο έπρεπε.

Θα σας έλεγα μάλιστα ότι πρέπει να το κάνετε και στο σχολείο σας με τους καθηγητές σας.

Παίρναμε λοιπόν πόσιμο νερό από αυτό το πηγάδι, γιατί ήταν το καλύτερο απ' όλα τα πηγάδια της περιοχής.

Τα έχω καταγράψει και τα άλλα πηγάδια στο βιβλίο που σας είπα πιο πάνω και πού βρισκόταν το καθένα.

- Δεν υπάρχουν σήμερα ;

- Δυστυχώς όχι. Ο πολιτισμός και οι νέες συνθήκες της ζωής, παρουσιάζουν τέτοια αρνητικά στοιχεία. Γι' αυτό, μου δίνετε την ευκαιρία να σας πω, ότι πρέπει να σεβόμαστε και να προστατεύουμε ό,τι αναφέρεται και περιγράφει τις εποχές που πέρασαν.

Από τα πηγάδια έπαιρναν νερό όποιοι ήθελαν, εντελώς ελεύθερα. Ήσαν δηλαδή, πράγματα κοινής ωφέλειας όπως θα τα λέγαμε σήμερα.

Το νερό το αντλούσαν με κουβάδες τραβηχτούς με τα χέρια. Υπήρχαν αρκετοί που πήγαιναν με μεταφορικά μέσα και γέμιζαν βαρέλια, υπήρχαν όμως και άτομα

που το είχαν επάγγελμα να πουλάνε πόσιμο νερό. Τους λέγαμε νερουλάδες. Το μετέφεραν παλιότερα με μεγάλα ξύλινα βαρέλια και ύστερα με σιδερένια δοχεία που έπρεπε κάθε τόσο να περνάνε από τη χωροφυλακή για έλεγχο και απολύμανση.

- Εσείς τα γνωρίζατε τα άλλα πηγάδια ;

- Βεβαίως. Το μόνο που φταίω ότι δεν έκανα, είναι ότι έπρεπε, να τα είχα φωτογραφήσει.

Τα γνώρισα τότε που λειτουργούσαν. Είδα διψασμένους να σηκώνουν τον κουβά και να πίνουν νερό. Αυτό όμως που μου άρεσε περισσότερο ήταν όταν έβλεπα τα ζώα να πίνουν νερό να ξεδιψάσουν... Μπορώ να σας πω ότι αισθανόμουν την ευτυχία τους στο πρόσωπό τους.



Δuo είδη νερό είχαμε στην αυλή. Το πόσιμο το διατηρούσαμε σε πήλινα κιούπια σκεπασμένα. Παρακολουθούσε ο νερουλάς το νερό και έριχνε

Όλα είχαν πέτρινο αλώνι γύρω - γύρω, κατηφορικά προς τα έξω, για να μη πέφτουν μέσα τα λασπόνερα και βρομίζουν το νερό.

Θέλω να σας πω και κάτι ακόμα γι' αυτά τα πηγάδια : Τα πρόσεχαν σαν τα μάτια τους. Τα θεωρούσαν ιερά. Η λαϊκή φαντασία πίστευε ότι έφταναν εκεί κάθε νύχτα οι νεράιδες του καλού κι έκαναν το λουτρό τους, και μετά το έριχναν στο χορό και στο τραγούδι μέχρις ότου έσκαγε το αστέρι της ημέρας.

Αρκετές γριές ήθελαν να με βεβαιώσουν ότι άκουγαν το τραγούδι τους, μερικές μάλιστα μου είπαν και στιχάκια που είχαν ακούσει και τα έχω γράψει. Βέβαια, όλα

τούτα είναι φαντασίες, δε σημαίνει όμως ότι δεν πρέπει να τις λέμε. Έτσι πίστευαν τότε.

Στα 1926 ένας Ελευσινιώτης, ο Θεόδωρος Πάγκαλος που ήταν στρατηγός κι έφτασε και πήρε όλα τα αξιώματα, διέταξε και ενισχύθηκε το ταμείο της Κοινότητας της Ελευσίνας με 200.000 δραχμές, μεγάλο ποσόν για την εποχή, με σκοπό ν' αποκτήσει δίκτυο ύδρευσης η πόλη. Έτσι φτιάχτηκε τούτη η δεξαμενή. Το νερό ερχόταν από το καλό πηγάδι με μηχανική ενέργεια κι από εδώ, με φυσική ροή, περνούσε στο δίκτυο, κι έφτανε μάζα στο σπίτι μας.

- Δηλαδή, πριν από το 1926 δεν είχαμε νερό μέσα στο σπίτι ;

- Όχι βέβαια. Είχαμε πήλινα κιούπια για το πόσιμο νερό από τον νερουλά, και νερό για λάτρα παίρναμε από το πηγάδι της αυλής. Όλα τα σπίτια είχαν τότε το πηγάδι τους. Δεν ήταν δύσκολο ν' ανοίξεις ένα πηγάδι, γιατί έβρισκες νερό στα τέσσερα πέντε μέτρα.

Όταν απέκτησε δίκτυο ύδρευσης η Ελευσίνα, όλοι ήθελαν να έχουν νερό στο σπίτι τους. Γρήγορα όμως έφτασε να μη μπορεί ένα πηγάδι να τα βγάλει πέρα δίνοντας τόσο πολύ νερό. Τότε, προσπάθησαν να αυξήσουν την ποσότητα κάνοντας τεχνικές παρεμβάσεις στο πηγάδι. Και αυξήθηκε μεν η απόδοσή του, χάλασε όμως το νερό και δεν πινόταν. Τότε, ξαναφάνηκαν στους δρόμους οι νερουλάδες, φέρνοντας νερό υπό τον Ασπρόπυργο και αλλού.

Το πρόβλημα του πόσιμου νερού βασάνισε την Ελευσίνα, ακόμα και μετά τον πόλεμο.

Κάποιος Δήμαρχος, ο Γεώργιος Ρήγος, το έβαλε σκοπό να λύσει το πρόβλημα του νερού για την Ελευσίνα. Ξοδεύτηκαν αρκετά εκατομμύρια τότε. Στην αρχή φάνηκε ότι κάτι γινόταν, δεν άργησε όμως να φανεί η πραγματικότητα : Ότι δεν είχε υπόγεια νερά η περιοχή.

Σήμερα έχει ο Δήμος μια ιδιοκτησία στον κάμπο, την λέμε : "Τα πηγάδια του Δήμου.. Νέκρωσαν. Σήμερα παίρνουμε νερό όπως και η Αθήνα.

Ο επόμενος σταθμός μας, ο τελευταίος του οδοιπορικού μας, που παρουσίαζε εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον, ήταν το εκκλησάκι του αγίου Νικολάου, δυτικότερα του μέρους που βρισκόμαστε.

Σταθήκαμε μπροστά στο ξωκλήσι. Είχαμε μπροστά μας το δυτικό κομμάτι της Περιοχής. Το δρόμο προς Πελοπόννησο και Βοιωτία, το γυμναστήριο του Πανελευσινιακού, μπροστά μας το μεγαθήριο Λάτση και στο βάθος το βουνό Τρικέρι. Νοτινά μας δεσπόζει ο όγκος του εργοστασίου τσιμέντου με τις εντυπωσιακές καμινάδες και στο βάθος νοτινά η νήσος Σαλαμίνα.

- Τα βλέπουμε όλα από εδώ που είμαστε.

Μιλήσαμε για το δυτικό κομμάτι της πόλης, που ήταν το Ράριο πεδίο.

Μπροστά μας, εκεί που χωρίζει ο δρόμος για Μέγαρα και Βοιωτία, η συνοικία ονομάζεται "Μπλόκο". Πήρε το όνομα κατά την κατοχή. Εκεί είχαν στήσει οι Ιταλοί σταθμό ελέγχου προς Βοιωτία και Πελοπόννησο. Σε ταμπέλα έγραφαν "Πόστο ντι μπλόκο" που σήμαινε "σταθμός ελέγχου". Έτσι έμεινε το όνομα της συνοικίας μέχρι σήμερα.

Το γυμναστήριο που βλέπουμε μπροστά μας, εδώ κοντά, ανήκει στον αθλητικό σύλλογο Πανελευσινιακός. Για τούτο το σύλλογο πρέπει να πούμε ότι ιδρύθηκε στα 1931 από τον Γεώργιο Παύλου, ο οποίος χρημάτισε Πρόεδρος της Κοινότητας και ύστερα Δήμαρχος Ελευσίνας για αρκετά χρόνια.

Οφείλουμε να δεχτούμε ότι, ο Γεώργιος Παύλου, υπήρξε ο άνθρωπος που εδραίωσε στην Ελευσίνα τον αθλητισμό στο κλασικό του ιδεώδες, ο δε σύλλογος διακρίθηκε σε ανώτατες αθλητικές επιδόσεις, κάνοντας γνωστή την Ελευσίνα, όχι μόνο πανελλαδικά, αλλά και παγκόσμια. Το στάχυ σταριού που αποτελεί έμβλημα



Ιστορικής σημασίας φωτογραφία. Πρώτη φορά ταξίδεψε η Φλόγα στα 1936. Ο Γ. Παύλου ιδρυτής του αθλητισμού στην πόλη μας ήταν αυτός που έκανε να περάσει από την Ελευσίνα η Ιερή Φλόγα.

στη φανέλα του συλλόγου, αποτελεί τιμή στη θεά της Ελευσίνας.

- Είπατε παγκόσμια διάκριση. Τόσο ψηλά έφτασε ο Πανελευσινιακός ;
- Δεν υπερβάλλω. Θα προσπαθήσω να σας δώσω έστω με λίγα λόγια, την πορεία αυτού του συλλόγου. Δε θα κάνω λάθος αν σας πω ότι, ο Πανελευσινιακός υπήρξε το κέντρο της αθλητικής ιδέας, κυρίως στον κλασικό αθλητισμό, κάτι που δεν το είχαν ούτε οι μεγαλύτεροι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι της χώρας μας. Εκτός από την ευγενή ιδέα του κλασικού αθλητισμού ανέπτυξε και πολιτιστική και κοινωνική δραστηριότητα. Οργάνωσε πολιτιστικές εκδηλώσεις ποιότητας και βοήθησε οικονομικά και κοινωνικά όλους τους αθλητές του. Πέτυχε μεγαλοπρεπές έργο, αφού ξάπλωσε σ' όλους τους τομείς του αθλητισμού.

- Παππού, χρησιμοποιείς φράσεις που περιέχουν πολλά. Εμείς οι νέοι δεν τα ξέρουμε, μας τα λέτε περιληπτικά, είτε η Σοφία. Θέλουμε λεπτομέρειες.

- Σωστή είναι η παρατήρησή σου. Ο αθλητισμός στην Ελευσίνα είναι ένα σοβαρό κεφάλαιο της ιστορίας της. Χαίρομαι που σας προκαλώ ενδιαφέροντα. Λυπάμαι όμως που δεν έχει δημοσιευτεί κάτι σχετικό μέχρι σήμερα. Προσπάθησα να σημειώσω μερικά στοιχεία για να μη χαθούν. Πρέπει να γραφτεί η αθλητική ιστορία της Ελευσίνας. Περιέχεται στα αδημοσίευστά μου, που έχουν γίνει όγκος που με τρομάζει. Ίσως, μετά από μένα βρεθούν κάποιοι να τα προστατεύσουν και να τα δημοσιεύσουν.

- Έχετε γράψει δηλαδή και την αθλητική ιστορία της Ελευσίνας ;

- Είναι γραμμένη και σχεδόν ολοκληρωμένη, όσον αφορά τον κλασικό αθλητισμό. Μένει το ποδόσφαιρο.

- Αυτό γιατί δεν το δημοσιεύετε; Ρώτησε ο Παναγιώτης.

Αρκετές φορές μ' έφεραν σε αμηχανία οι ερωτήσεις των μικρών μου φίλων. Δε θέλησα ν' αποκαλύψω τους οικονομικούς λόγους που δυσκολεύουν στο να δημοσιευτεί το αδημοσίευτο έργο μου. Προτίμησα να αφήσω την εντύπωση ότι φταίω εγώ και είπα ότι έχω μεγάλο φόρτο εργασίας. Κατάλαβα ότι δεν τα έπεισα.

- Στο ερώτημά σου, Παναγιώτη, θα απαντήσω όπως πρέπει σε άλλη συνάντησή μας, που θα έχουμε χρόνο μπροστά μας. Τότε, θα βάλουμε κάτω το ζήτημα, θα μου πείτε τη γνώμη σας και θα αποφασίσουμε μαζί.

Ας αλλάξουμε θέμα.

Απέναντί μας, βλέπουμε το μεγάλο εργοστάσιο της Πετρόλα. Είναι το μεγαλύτερο στην περιοχή μας, ίσως και το πιο επικίνδυνο. Να ένα άλλο ζήτημα που πρέπει να γραφτεί. Πρόκειται για τη βιομηχανική ιστορία της Ελευσίνας, ένα σοβαρότατο ζήτημα που θα μας αποκαλύψει πολλά.

Δυστυχώς δεν μπορώ να μετακινούμαι πλέον. Το μόνο που θα μπορούσε να γίνει - το οραματίζομαι - θα ήταν μια ομάδα εργασίας, που να εργαστεί με πρόγραμμα και σύστημα. Θέλει χρόνο και προπαντός κέφι, μεράκι και σοβαρότητα.

- Δηλαδή, δε χρειάζονται γνώσεις ;

- Ο ερευνητής δε γνωρίζει το αντικείμενο που ερευνά. Το ψάχνει. Ζητάει και βρίσκει στοιχεία. Συγκεντρώνει πληροφορίες και τοποθετεί τα ευρήματά του κατά τρόπο που να του δίνουν τη δυνατότητα να προχωρεί.

- Σα να μας λέτε τώρα, παππού, ότι μπορούμε εμείς, όπως τώρα που είμαστε μια ομάδα, να γράψουμε τη βιομηχανική ιστορία της Ελευσίνας.

- Μη το θεωρείς αδύνατο, Ελένη. Ο άνθρωπος, με τη θέλησή του τα μπορεί όλα. Στην ηλικία σας ήμουν όταν άρχισα να μαζεύω στοιχεία για τον παραδοσιακό μας βίο. Από τότε πέρασαν κοντά είκοσι χρόνια όταν δημοσίευσα το πρώτο μου βιβλίο. Τολμώ να σου πω - το πιστεύω βαθύτατα - ότι το μπορείτε. Εγώ ξεκίνησα χωρίς οδηγό τότε. Ελάτε μ' εμένα οδηγό. Σας βεβαιώνω ότι θα εκπλαγείτε. Δε μένει παρά να το αποφασίσετε. Από εκεί και πέρα θα ανοίξει ο δρόμος. Δεν ανεβαίνεις ψηλά με ένα πέταγμα, κατακτάς το πρώτο σκαλοπάτι, σιγουρεύεσαι και τότε αποφασίζεις για το δεύτερο.

Φάνηκε ότι τα είχα προβληματίσει. Χαμογελούσαν κρυφά. Έβλεπαν το ένα το άλλο. Πετούσαν απάνω μου κρυφές ματιές. Μακάρι να το υιοθετούσαν ! Θεωρώ ένοχο τον εαυτό μου, που φεύγω χωρίς διάδοχο. Μακάρι να γινόταν και την τελευταία στιγμή.

Θα έδινά όλες μου τις δυνάμεις : χρόνο, σκέψη, ακόμα και χρήματα. Γιατί το όνειρο μου είναι η πνευματική ανόρθωση, κάτι το οποίο το έχει ανάγκη ο τόπος μας.

- Πέρα, δυτικά βλέπουμε το βουνό Τρικέρι. Επίσημα γράφεται "Τρικέρατον" εξαιτίας των τριών κορυφών του.

Εκεί, κατά την παράδοση, έστησε ο Ξέρξης θρόνο, για να παρακολουθήσει στον Ελευσινιακό κόλπο στο στενό της Σαλαμίνας, την καταστροφή του ελληνικού στόλου από τα βαριά πολεμικά καράβια του. Και είδε να βουλιάζει ο δικός του. Από τα μικρά και ευκίνητα καράβια του Αθηναϊκού στόλου.

Η σημασία της νίκης των Ελλήνων στα στενά της Σαλαμίνας έχει τεράστια ιστορική σημασία :

Δε θα είχαμε Παρθενώνα. Ούτε τον κλασικό πολιτισμό, που φωτίζει στους αιώνες την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, την ελευθερία και τη δημοκρατία. Ο κόσμος θα είχε πέσει στο σκοτάδι της βαρβαρότητας.



Τρώει, τρώει σαν το σαράκι την πέτρα, εξαφανίζει βουνά και μεταβάλλει σε ερημιά το περιβάλλον.

Δε μας παίρνει η ώρα να μιλήσουμε για τον κόλπο της Ελευσίνας, για τους παράδες και για το εργοστάσιο του τσιμέντου μπροστά μας, γιατί θέλω να σας μιλήσω για δύο ζητήματα. Για δύο υπαρκτά πράγματα που ήσαν κάποτε εδώ κι εξαφανίστηκαν από προσώπου της γης.

Θέλω να σας μιλήσω για μια βιβλική καταστροφή, για μια θεομηνία που δεν τη βάζει ο νους του ανθρώπου : Με αυτή την αναφορά θα τελειώσουμε το σημερινό οδοιπορικό μας : Βλέπουμε χάος μπροστά μας, ως απέναντι, σε κάτι βράχια που δείχνουν απομεινάρια εξαφάνισης.

Να φανταστείτε ότι, από εδώ που βρισκόμαστε ίσαμε εκείνους τους όρθιους βράχους εκεί πέρα, υπήρχε βουνοσειρά, συνέχιζε δηλαδή από εδώ που βρισκόμαστε έως εκεί το υπόλοιπο δυτικά μας.

Στο Ευαγγέλιο γράφεται ότι, η πίστη του ανθρώπου, μπορεί να μετατοπίσει βουνά. Για εδώ, ταιριάζει να πούμε ότι, η μανία του κέρδους και του πλούτου, μπορεί και εξαφανίζει βουνά. Τούτο το βλέπουμε μπροστά μας : την εξαφάνιση της βουνοσειράς, εξαιτίας της μανίας του πλούτου.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή :

Πριν γίνει χάος ο τόπος μπροστά μας, σε απόσταση εκατό μέτρων, βρισκόταν το εκκλησάκι του αγίου Νικολάου. Εξαφανίστηκε λοιπόν, όπως όλο το βουνό

μέχρι δυτικά μας έως αυτούς τους όρθιους βράχους που μαρτυρούν ότι ήταν βουνό κάποτε έως εκεί.

- Εμένα μου φαίνεται απίστευτο, παλπού Βαγγέλη.

- Είναι όμως αληθινό, κόρη μου. Τούτο το εργοστάσιο, σαν το σαράκι, έφαγε τη σάρκα του βουνού και την έκανε τσιμέντο.

Μέρα νύχτα δούλευε για να προφτάσει την τεράστια ζήτηση τσιμέντου για να γίνει τσιμεντούπολη η Αθήνα, άλλο τέρας αυτό.

Μέρα νύχτα, φάλαγγα φορτηγών, το ένα πίσω από το άλλο, μετέφεραν τσιμέντο στην Αθήνα και στο σιδηροδρομικό σταθμό, γεμίζοντας βαγόνια για την Πελοπόννησο.

- Θυμόσαστε το βουνό που χάθηκε ; Δε μοιάζει σα παραμύθι ;

- Μακάρι να ήταν παραμύθι έστω και κακό. Το θυμάμαι βέβαια.

Το περπάτησα αρκετές φορές το βουνό από εδώ που είμαστε τώρα έως απέναντι στους βράχους. Ερχόμαστε εδώ και μαζεύαμε σαλιγκάρια. Θησαυρός από σαλιγκάρια. Σε μισή ώρα γέμιζες μια τσάντα.. Κάθε Αύγουστο με τη νηστεία, όλες οι ταβέρνες σερβίριζαν βραστά σαλιγκάρια με πολύ αλάτι για να τραβάνε κρασί.

Το κάναμε επάγγελμα η τρελοπαρέα. Μαζεύαμε σαλιγκάρια και τα πουλούσαμε στις ταβέρνες κάνοντας γερό χαρτζιλίκι.

Ας συνεχίσουμε.

Το εκκλησάκι βρισκόταν εδώ, μπροστά μας. Το βουνό κατηφόριζε λίγο. Κάθε χρόνο, στις 6 Δεκεμβρίου, γινόταν εδώ μικροπανηγύρι. Μας έπαιρναν οι γιαγιάδες να κουβαλάμε το ταγάρι με τα φαγώσιμα, νερό και προπαντός λάδι για τα καντήλια..

Κάθε χρόνο πονούσε η καρδιά μου που έβλεπα να πλησιάζει το νταμάρι και απειλούσε το εκκλησάκι κι έλεγα μέσα μου : "Δε μπορεί. Θα σταματήσει. Δεν είναι δυνατό να φάει το εκκλησάκι για χάρη της πέτρας". Η μανία του κέρδους όμως και η δύναμη του πλούτου, σκοτώνουν, ακόμα και το Θεό, παιδιά μου !

Το έριξαν ότι τάχα ήταν συμφέρον για την Εθνική Οικονομία κι έγινε τσιμέντο το εκκλησάκι.

Για να κλείσουν τα στόματα, έχτισαν τούτο το εκκλησάκι, μεγαλύτερο και πιο περιποιημένο, για να απολαύσουν το χρυσάφι του χώρου όπου βρισκόταν το παλιό.

Τα έχω γράψει αυτά με λεπτομέρειες. Στο βιβλίο που σας ανέφερα πιο πριν, θα δείτε τα μέσα που χρησιμοποιούσαν προκειμένου να κερδίσουν με εντελώς παράνομους τρόπους.



Σ' έφαγαν και σένα μεγαλοπρεπή μάρτυρα μιας ιστορικής εποχής.
Κι έμεινα εγώ στα 16 μου τότε να πάρω την όψη σου. Μείνε
τουλάχιστον έστω όπως σε φωτογραφία.

Ενετοί κυριαρχούσαν στη Μεσόγειο και στα σημαντικότερα λιμάνια. Για την ασφάλειά τους οικοδομούσαν κάστρα σε επίκαιρα σημεία για να ελέγχουν τη θάλασσα.

Ένα τέτοιο κάστρο έφτιαξαν κι εδώ στην Ελευσίνα. Θα το βλέπαμε μπροστά μας σε απόσταση εκατόν πενήντα μέτρα από εδώ, αν δεν είχε εξαφανιστεί το βουνό πάνω στο οποίο ήταν χτισμένο.

Τα καταστρέφουν όλα : Το πράσινό μας, τη θάλασσά μας, τον αέρα που αναπνέουμε. Φτάσαμε να κινδυνεύουμε από τέλειο εξαφανισμό.

Μπείτε μπροστά και φωνάξτε αυτό που δεν κάναμε εμείς.

"Ως εδώ ! Δεν πάει άλλο ! Εκάς οι βέβηλοι !"

Χαίρομαι που με την ευκαιρία του οδοιπορικού μας, μου δόθηκε η ευκαιρία να σας πω μερικά που συνδέονται με τον τόπο μας. Για να ξέρετε τι έγινε, πώς έγινε το κάθε τι και γιατί το αφήσαμε κι έγινε.

Θα χαρώ πολύ αν κάνουμε κι άλλο οδοιπορικό.

Επιστρέψαμε ακολουθώντας την ίδια διαδρομή.

Η Ελένη έκοψε λουλούδια από αγριοράδικα.

Έβλεπα τα λυπημένα πρόσωπα των παιδιών. Δε μιλούσαν. Έβλεπαν το κενό μπροστά τους και τοποθετούσαν εκεί το χαμένο εκκλησάκι. Δυναμίτες και φουρνέλα τσάκιζαν τα σπλάχνα του βουνού, τινάζοντας στον αέρα εικόνες αγίων, αγιοκέρια, καντήλια και άγια λείψανα !

- Πάμε να φύγουμε, παππού.

Μήπως αγανάκτηση ; αηδία ; Απελπισία ; Τι να υποθέσει κανείς ; Δεν έπρεπε να τα παρουσιάσω μ' αυτό τον τρόπο ; Οπωσδήποτε ήταν απαραίτητο να ξέρουν την πραγματικότητα τα παιδιά.

- Ας σταθούμε λίγο ακόμα. Πρέπει να γνωρίζετε και κάτι άλλο :

Θα έχετε μάθει από την ιστορία για τη φραγκοκρατία, την ενετοκρατία κατά τη βυζαντινή εποχή, τότε που οι

- Ένα δωράκι για σένα, παππού Βαγγέλη.
- Έκανα το καλύτερο που μπορούσα να κάνω.
Πήρα τα αγριολούλουδα. Τα παιδιά ήσαν χαρούμενα. Ικανοποιημένα.
Της χάιδενα τα μαλλιά και φίλησα δυο κατακόκκινα μάγουλα.
Περπατούσαμε σιωπηλοί. Ήλθε στο μυαλό μου ένα Ζακυνθινό δημοτικό τραγούδάκι.

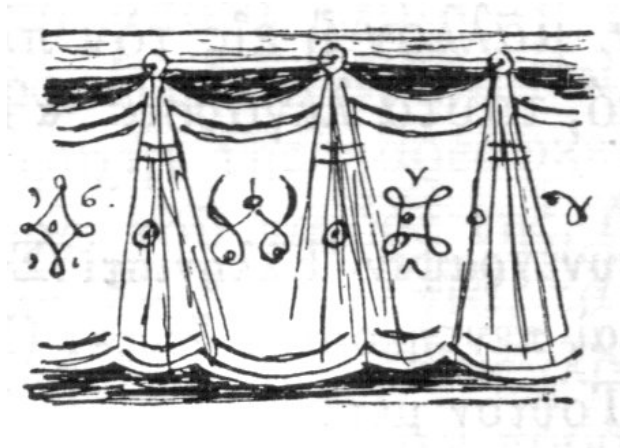
"Χελιδονάκι θα γενώ στα χείλη σου να κάτσω
να τα φιλήσω μια και δυο κι ύστερα να πετάζω"

Τους φίλησα με τη σειρά. Ένιωθα ευτυχής.
- Σ' ευχαριστούμε πολύ, παππού Βαγγέλη. Μας αποκάλυψες κόσμους από την Ελευσίνα μας. Δυνάμωσες την αγάπη προς τον τόπο μας. Όταν πάμε στο σχολείο θα φωνάζουμε στις αίθουσες.
" Εκάς, εκάς οι βέβηλοι".
Θα τους πούμε όσα μας είπες.

Δεν ήμουν ικανοποιημένος. Ήθελα κάτι περισσότερο και πιο ουσιαστικό. Κάτι που να έμενε.

Για χάρη των παιδιών της Ελευσίνας έγραψα τούτο το οδοιπορικό. Ο φίλος και αγαπητός μου Γιάννης Καλομενίδης κι εγώ το τυπώσαμε σε μικρό αριθμό αντιτύπων, να μοιραστεί δωρεάν σε μαθητές σχολείων να μείνει σα στοιχείο γνωριμίας με τον τόπο τους .

Ίσως προκαλέσει ενδιαφέρον για να κάνουν κάτι παρόμοιο, κάποιες έρευνες. Τότε θα ήμουν άκρωσ ευτυχής.-





Από αριστερά προς τα δεξιά
Νίτσα Βασιλείου-Κουμάτσου, Μαίρη Μέκκα, Ρίκα Ρούσου, Χρύσα Πατάλα.

Καλλικόρμες κοπέλες της Ελευσίνας που μας στόλιζαν τον τόπο.
Μετείχαν ενεργά στις προσπάθειες της πόλης για την ανάδειξή της.

